

Збірник наукових праць. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2002. – Ч. I. – С. 58 – 64.

5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2 т. – М.: Педагогика, 1989. – Т. 1 / С.Л. Рубинштейн. – 488 с.

6. Тряпицына А.П. Организация творческой учебно-познавательной деятельности школьников: Учебное пособие. – Ленинград: ЛГПИ, 1989. – 92 с.

УДК 378.22+371.11

Д.О. Козлов
Сумський державний
педагогічний університет

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті здійснено аналіз проблеми організації науково-дослідної діяльності студентів. Наголошується на науковій діяльності майбутніх керівників навчальних закладів у системі професійної освіти. Подано практичний досвід реалізації дослідної роботи магістрантів на прикладі магістратури Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка.

В статье осуществлен анализ проблемы организации научно-исследовательской деятельности студентов. Делается ударение на научной деятельности будущих руководителей учебных заведений в системе профессиональной подготовки. Представлен практический опыт реализации исследовательской работы магистрантов на примере магистратуры Сумского государственного педагогического университета им. А.С.Макаренко.

The article is devoted to the analysis of the problem of the realization of the students' scientific-research activity. The scientific activity of prospective managers of the educational establishments in the system of professional education is stressed. The practical experience of realization of masters' research work on the example of the masters' courses of Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko.

Постановка проблеми. Серед стратегічних положень, які викладено у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, освіта розглядається як модернізоване ядро сучасного суспільства, основний чинник його мобільності.

Перед людством поставлено завдання побудови творчо орієнтованого суспільства, де знання – орієнтовані технології – будуть застосовуватися як допоміжний інструментарій [2, 63]. У декларації Всесвітньої конференції «Наука для ХХІ століття: нові зобов'язання» (Будапешт, 26 червня – 1 липня 2006 р.) [3, 15] наголошується на важливості розвитку науки, освіти і сучасних технологій як єдиного способу уникнення глобальної ресурсної кризи та забезпечення благополуччя населення нашої планети. Практика підтверджує,

що «нехтування об'єктивними законами розвитку суспільства та науковими знаннями приводить до соціальних катаклізмів. Ігнорування науки як рушійної сили технічного прогресу може призвести спочатку до відставання країни від найбільш економічно розвинених держав, а потім поставити її народ перед проблемою виживання в умовах нестачі ресурсів, яка все більше зростає, і загрози загальнолюдської катастрофи» [3, 15].

Зміни в соціально-економічному житті країни неминуче вплинули на систему вищої освіти. Україна чітко визначила орієнтири на входження до освітнього простору Європи, планомірно здійснює модернізацію системи освіти відповідно до вимог ЄС та Болонського процесу. Нині апробовуються різноманітні моделі вищої освіти, що створило реальні можливості для вибору кожним студентом різноманітних освітніх маршрутів. Суттєво оновився зміст освіти, в ньому відображені ідеї фундаменталізації, гуманізації, гуманітаризації, диференціації. Зміни торкнулися й характеру організації освітнього процесу у ВНЗ. Більш інтенсивно стали використовуватися сучасні технології, з'явилися нові підходи до оцінювання результатів освіти [4, 52].

Оновлена система педагогічної освіти зумовила появу нових завдань, які пов'язані з побудовою освітнього процесу, його науково-методичним забезпеченням та організацією науково-дослідної роботи викладачів та студентів. «Домінантою сучасної парадигми освіти є орієнтація на підготовку студентів до самостійної й дослідницької діяльності, що забезпечує безперервність і систематичність професійного саморозвитку» [1, 1].

Аналіз наукових джерел із проблеми організації науково-дослідної роботи майбутніх менеджерів освіти у ВНЗ дозволив виокремити такі напрями її дослідження: розкриття організаційно-технологічних аспектів системи професійної освіти, тенденції її розвитку (В. Луговий, Н. Ничкало, В. Олійник, П. Сікорський та ін.); визначення методологічної бази особистісно-професійного становлення педагога, потенціалу різноманітних видів самостійної роботи й дослідницької діяльності майбутніх учителів в їх професійній підготовці (В. Гриньова, В. Козаков, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Мороз, Г. Нагорна, О. Пехота, С. Сисоєва, О. Цокур та ін.); поняття «науковий менеджмент» і його відображення у змісті освітнього процесу (В. Гамаюнов, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Маслов, В. Пікельна, Г. Щокін та ін.); специфіку професійної підготовки менеджерів (В. Берека, В. Денисюк,

В. Рибалка, В. Шаркунова та ін.); особливості підготовки менеджерів як управлінців-лідерів та формування в них професійно-важливих якостей (Г. Дмитренко, Л. Даниленко, В. Маслов, В. Олійник, В. Пікельна та ін.); управління системою досліджень, розробок, аналізу діяльності в наукових організаціях (М. Архангельський, Д. Гвішіані, К. Горфан, Г. Добров, К. Дубровський, В. Іриков, М. Комков); перспективне програмно-цільове планування наукових досліджень (В. Ларичев, Г. Поспелов, К. Пузинь, В. Соловійов, В. Філіпов та ін.).

Зауважимо, що проведені наукові дослідження, які спрямовані на оптимізацію професійної підготовки майбутніх керівників навчальних закладів, торкаються лише окремих аспектів формування їх дослідницької спрямованості.

Мета статті – на основі аналізу наукової літератури теоретично обґрунтувати педагогічні засади організації науково-дослідної роботи майбутніх керівників навчальних закладів у системі магістерської підготовки.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що Указ Президента України «Про підвищення ролі науково-дослідної діяльності в університетах України» визначає як неодмінну умову надання якісної вищої освіти широке використання результатів наукових досліджень викладачів у навчанні студентів [6].

Проблема підготовки фахівців вищої категорії завжди була одним із провідних завдань університету. Якість цієї підготовки визначає статус установи, впливає на її різноманітні характеристики. Сьогодні Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка є багаторівневою соціально-педагогічною системою підготовки наукових і науково-педагогічних фахівців. У зв'язку з цим особливе значення має побудова всіх рівнів наукової підготовки фахівців, у тому числі такої освітньої моделі, як магістратура.

Ми поділяємо думки Є. Заїр-Бек, Ю. Солянникова, А. Тряпціної [4, 52], що успішність магістерської підготовки може бути забезпечена, якщо будувати освітній процес:

- з орієнтацією на освітні потреби магістрантів;
- відповідно до специфіки процесу їх професійно-педагогічного становлення;
- з урахуванням обраного освітнього маршруту;
- з опорою на попередній освітній досвід;

- на основі нового змісту з використанням сукупності сучасних освітніх технологій;

- з прийняттям педагогічної освіти як широкої гуманітарної освіти, яка зорієнтована на освоєння знань, способів мислення, поведінки і цінностей у системі «людина – суспільство – людина», як такої, що розширює зону самовизначення й саморозвитку особистості, сферу її самореалізації.

Пріоритетними передумовами якісної підготовки майбутніх керівників начальних закладів в системі магістерської підготовки є розширення варіативності готовності магістрантів до науково-педагогічної та наукової діяльності, гнучке розгортання науково-прикладних досліджень, їх включення до науково-практичних проектів у галузі загальної та вищої професійної освіти.

Науково-дослідна підготовка студентів у магістратурі має на меті забезпечити саморозвиток магістранта, створити «можливості для самопроекування ним власного життя як процесу безперервного професійно-акмеологічного самозростання й творчої самореалізації, динамізму самостійного розширення структури професійно значущих знань, різнобічної соціалізації особистості» [1, 5].

Зазначимо, що науково-дослідна підготовка магістрантів включає не лише виконання і захист магістерської роботи, але й вивчення спеціальних курсів і програм науково-дослідного характеру, прийняття майбутнім фахівцем норм та етики наукової роботи, реалізацію плану індивідуальної роботи.

Аналізуючи існуючу практику різноманітних форм науково-дослідної роботи в системі магістерської підготовки майбутніх керівників навчальних закладів, можна виокремити такі:

- навчальні (аудиторні) форми науково-дослідної роботи;
- позанавчальні (позааудиторні) форми науково-дослідної роботи;
- організаційно-масові заходи, пов'язані зі збагаченням досвіду науково-дослідної роботи та стимулювання її розвитку (рис. 1).

Рис. 1. Структура науково-дослідної роботи майбутніх керівників навчальних закладів у процесі магістерської підготовки

Основними навчальними формами науково-дослідної роботи у процесі магістерської підготовки майбутніх керівників навчальних закладів можна назвати такі: виконання завдань дослідницького характеру, розробка наукових проектів, підготовка наукових рефератів, написання есе, створення анотацій до публікацій, участь у методологічних семінарах, науково-дослідна практика, спеціально організовані заняття щодо підготовки до захисту магістерської роботи тощо.

У позааудиторний час ефективність наукової підготовки магістрантів визначається їх участю у роботі наукових гуртків, лабораторій, наукових товариств, підготовкою повідомлень до конференцій, наукових семінарів, участю у проектах тощо.

Загальну мету проведення таких форм можна визначити як розвиток загальнонаукової (базової) та спеціальної компетентності магістрантів у певній сфері наукової діяльності. Незаперечне значення має й створення необхідних організаційно-педагогічних умов для формування колективу дослідників наукової школи вищого навчального закладу [5].

Ми поділяємо думку науковців Російського державного педагогічного університету ім. О.І. Герцена [4, 103] про те, що до базових науково-дослідницьких компетенцій можуть бути віднесені такі:

- вільне оперування різноманітною текстовою інформацією у досліджуваній галузі, і легкість пошукової роботи в сучасних інформаційно-комунікаційних технологіях;

- здатність до активного слухання;

- уміння опрацьовувати ділову та нормативну документацію;

- розвиток писемної та усної мови для її конкретного використання у різноманітних ситуаціях ділового та міжособистісного спілкування, уміння вибудовувати доцільну ділову комунікацію;

- прикладні математичні вміння;

- здатність до стилістичної діяльності та критичного мислення;

- володіння методами розробки дослідницьких методик;

- освоєння методів управління та організаційних навичок;

- вмотивованість та здатність до продуктивної діяльності в команді;

- готовність до вияву відповідальної ініціативи і громадських презентації досягнень;

- прагнення до постійного оновлення знань і до навчання, відкритість пізнавальної позиції.

На наш погляд, з метою реалізації відкритої пізнавальної позиції доцільно у процесі магістерської підготовки створювати можливості для презентації різноманітних поглядів на одне й те саме явище, пропонувати використання множини варіантів опису та аналізу одного й того самого явища. Доречно пропонувати магістрантам обмінюватися позиціями і точками зору під час обговорення проблем. Потрібно розвивати вміння студентів синтезувати у процесі обговорення різноманітні позиції та висловлені думки.

На нашу думку, ефективним є включення рефлексивних технологій до структури навчальних занять. Студентам пропонуються різний за характером текстовий матеріал та управлінські завдання, які формують установку на аналіз власних дій щодо розвитку дослідницьких компетенцій. Наведемо приклади можливих типів завдань для майбутніх управлінців у період вивчення загальних курсів з теорії та методології наукових досліджень.

Завдання 1. «Центральне дослідницьке питання».

Уявімо, що для вас важливим є вирішення такої дослідницької проблеми: побудувати «дерево цілей» для розчленування стратегічної мети діяльності закладу освіти на підцілі, а також розкрити взаємозв'язок між метою,

завданнями і заходами.

1. Виокреміть два основних поняття, якими ви будете оперувати під час розробки цілей вашого дослідження, дайте характеристику кожному дослідженню.

2. Використовуючи ці поняття, сформулюйте центральне дослідницьке питання, яке дозволить зосередити увагу на характері означеної наукової проблеми.

3. Заповніть таку форму щодо визначення центрального дослідницького питання.

Переді мною постає завдання (розуміння, опису, розвитку, розкриття, виявлення)... (чого? – центральне питання)... у... (одиниця аналізу). На цьому етапі вивчення... (базове поняття) буде визначатися як... (характеристика поняття). Передбачається встановлення причини впливу... (наступне базове поняття) на це... (явище). Установлення цих причин цікавить мене, тому що... Характер результату виконаного мною дослідження у... (опис, інтерпретація, концептуалізація)... (досліджуване поняття).

Завдання 2. «Секвенція».

Секвенція (з англ. – «послідовність», «неперервність») – послідовність певних подій, що приводять до певного результату у науковій роботі.

Пропонуємо вам обговорити послідовність подій в організації дослідження щодо визначення та формування місії вашого навчального закладу.

1. Визначіть можливі утруднення в організації дослідження та шляхи їх подолання.

(Які, на вашу думку, переваги та недоліки роботи закладу, які чинники найбільше сприяють успіху закладу, а які найменше?)

2. Сформулюйте логічні принципи проведення дослідження, виокреміть їх у кодексі поведінки керівника закладу освіти.

(Зобразіть ідеальну картину закладу, яким він має стати через п'ять років)

3. Обговоріть послідовність подій та можливі утруднення, зобразіть їх у графічній схемі, запропонуйте альтернативний варіант розгортання подій, які можуть привести до іншої моделі в організації наукового дослідження.

(Подумайте, чого можуть чекати від школи батьки, громадськість. Що ви вважаєте у школі найважливішим і про що ви найбільше турбуєтеся?)

4. Співвіднесіть розроблений вами кодекс поведінки керівника закладу

освіти з послідовністю подій та обговорить у групі способи вашої поведінки, узгодьте з положеннями кодексу.

Важливою формою наукової підготовки майбутніх керівників навчальних закладів є наукові конференції. Головна мета проведення таких заходів – обговорення актуальних проблем науки управління та педагогічної практики. Досвід проведення щорічних наукових конференцій «Молодих вчених» засвідчує, що саме така форма забезпечує спільну наукову діяльність усіх зацікавлених осіб як визнаних науковців, так і магістрантів. Успішність проходження конференції магістрантів буде забезпечена лише за умови, якщо, цілі конференції не тільки формально задекларовані, але й особистісно прийняті всіма учасниками заходу. Під час підготовки конференції майбутні керівники працюють над забезпеченням головної умови проведення конференції – активне спілкування учасників протягом певного, фіксованого на діалог часу. Для кожного учасника важливою є презентація вміння чітко, послідовно, лаконічно, науково обґрунтовано, переконливо та доказово висловлювати власні позиції та думки. Майбутні керівники відпрацьовують уміння аналізувати проблему, виокремлювати в ній суттєве, визначити ризики її реалізації та планувати перспективи розвитку окресленої проблеми. У проведенні наукових студентських конференцій, як правило, реалізуються такі навчальні цілі, як навчання участі та проведення конференцій різного типу. Конференції молодих учених будуються на засадах гласності, масовості, системності, відкритості, наступності. Для магістрантів педагогічного університету за спеціальністю «Управління навчальним закладом» важливим є вже у процесі навчання набуття і закріплення досвіду створення організаційного комітету конференції, раціонального розподілу вирішення технічних і матеріальних ресурсів, дотримання часових аспектів підготовки. Магістранти працюють над складанням рецензій студентських виступів, опонують виступи і презентують власні надбання. Важливим етапом у проведенні студентської наукової конференції є післядія. Магістранти з допомогою інтерактивних технологій – робота у групах, робота у парах, «вільний мікрофон» та ін. – оцінюють ділову активність учасників, їх умотивованість, уміння слухати, уміння грамотно висловлювати думки та відстоювати етичну позицію. Саме на цьому етапі майбутні керівники закріплюють здатність до рефлексії, спрямованість на внутрішнє зростання

кожного учасника, паритетність стосунків, створення атмосфери вільної комунікації, налаштованість на корпоративну паритетну діяльність і діяльність у команді. Підготовка та проведення таких конференцій для майбутніх управлінців передбачає створення продуктивної команди. Використання корпоративної, кооперативної діяльності передбачає групові дискусії, застосування методу мозкового штурму, виконання колективних договірних мікропроектів. При цьому реалізуються такі напрями:

- орієнтація на особистість майбутнього керівника, його ресурси для успіху групового вирішення проблеми;
- забезпечення продуктивного спілкування та успішної комунікації;
- формування та закріплення стійкого інтересу до продуктивної дослідницької діяльності, зокрема в управлінні освітою.

Для залучення студентів магістратури до різноманітних форм наукової творчості ефективним є застосування рейтингової системи оцінювання. Рейтинг включає як одиницю активності – ступінь участі у різноманітних формах наукової роботи, так і критерії результативності – експертне підтвердження результатів, здобутків, успіхів саме в науково-дослідницькій діяльності: кількість наукових публікацій, грантів, дипломів, участь у наукових конференціях, проектах, наукових конкурсах тощо.

Ми поділяємо думку Є. Заїр-Бек, Ю. Солянникова [4, 102 – 103] про те, що навчання наукової роботи студентів магістратури сприяє розвитку їх загальнонаукової та спеціальної компетентності і закріплює ключові компетентності майбутнього керівника освіти, а саме:

1) концептуальна – розуміння теоретичних основ управлінської діяльності, оволодіння основними загальними підходами, філософією і методологією в галузі наукової роботи;

2) інструментальна – оволодіння основними загальнонауковими методами і вміннями;

3) цілісно-етична – прийняття норм і ціннісних установок наукової роботи, її соціальної відповідальності, значення для розвитку суспільства та повноцінної життєдіяльності закладу освіти та кожного учасника навчально-виховного процесу;

4) інтегративна – здатність поєднувати теорію і практику, їх етичну та методологічну складові для вирішення управлінських завдань;

5) контекстуальна – розуміння соціального, культурного, організаційного середовища, в якому здійснюється професійна управлінська діяльність на науковому підґрунті;

6) адаптивна – уміння передбачати зміни, різноманітні ситуації, події та бути заздалегідь до них готовим;

7) комунікативна – уміння ефективно використовувати сучасні інформаційні потоки, вести діалогічне спілкування в різноманітних соціально-рольових позиціях.

Висновки. Отже, науково-дослідна робота магістрів є важливою складовою у структурі професійної підготовки майбутніх керівників навчальних закладів.

Необхідною організаційною умовою успішної наукової роботи магістрів є оптимальне поєднання змісту, форм і методів науково-дослідної роботи, цілепокладання, мотивація, планування, презентація, науковий супровід, аналіз, оцінка та корекція отриманих результатів.

До перспектив подальших розвідок можемо віднести питання комплексного аналізу наукової роботи вищого навчального закладу, оцінки якості виконання науково-дослідних робіт та пошуку оптимальної моделі управління науковими дослідженнями в системі вищої професійної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Князян М.О. Система формування самостійно-дослідницької діяльності майбутніх учителів іноземних мов у процесі ступеневої освіти: Автореф. дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. – Одеса, 2007. – 44 с.

2. Одрін В.І. Технологія наукової і технічної творчості: нова наука та високоінтелектуальна інформаційна метатехнологія // Вісник НАН України. – 2005. – № 6. – С. 43 – 64.

3. Оспіщев В., Кривошей В. Закономірності розвитку наукових досліджень магістрів з економіки // Вища школа. – 2006. – № 6. – С. 15 – 24.

4. Подготовка специалистов в области образования: научно-организационные проблемы подготовки кадров высшей квалификации: (Коллективная монография). – СПб.: Изд.-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2000. – Вып. IX. – 204 с.

5. Степашко В. Керівництво дослідницьким колективом у системі управління науковою діяльністю вищого навчального закладу // Рідна школа. – 2007. – № 11/12. – С. 56 – 59.

6. Указ Президента України «Про підвищення ролі науково-дослідної діяльності в університетах України». Режим доступу: <http://www.nas.gov.ua>.